

Fremmedsprog i folkeskolen

- fortid og fremtid

Fremmedsprogundervisningens historie vidner om, at kendskab til fremmedsprog langsomt er ændret fra at være et gode for eliten til at være en demokratisk rettighed for hver enkelt borger. I en internationaliseringstid er det et generelt krav, at enhver kan udtrykke sig på flere fremmedsprog. Det stiller krav til folkeskolens fremmedsprogundervisning.

Af Signe Holm-Larsen

Skoletiden står for de fleste som en tilstand, hvor omgivelserne er statiske, mens man bevæger sig fra det ene læringsområde til det næste – som på en togrejse, hvor man selv bevæger sig igennem et stillestående landskab. Men billedet holder ikke, for uddannelseslandskabet ændres over tid, og den enkeltes rejse må på mange punkter føje sig efter forhold bestemt udefra. Uddannelsessystemet er ikke alene et udtryk for den enkeltes valgmuligheder, men også for samfundets krav og forventninger til fremtidens aktive medborgere. I nutidens komplekse samfund kan det være nok så svært at beslutte, hvilken retning uddannelsesrejsen skal tage for den enkelte og for helheden. Det seneste bud er angivet af ændringerne af folkeskoleloven i foråret 2003, hvor et af målene er en styrket faglighed. Vi kender altså retningen og målet, men man må også kende sit udgangspunkt, i denne forbindelse folkeskolens fremmedsprogundervisnings historie.

Fremmedsprog eller fremmede sprog?

Da de moderne sprog fra midten af 1800-tallet vandt indpas i det offentlige skolevæsen, blev de pædagogiske metoder fra latinundervisningen uden videre overtaget herfra. Det betød fokus på grammatik og sproglære frem for kommunikation – en situation, som dominerede også i første halvdel af 1900-tallet. I denne periode var der derfor et betydeligt metodemæssigt fællesskab mellem undervisningsformerne i de forskellige sprog.

Sproglærere definerer ofte sig selv som enten engelsk-, tysk- eller fransk-lærere mv. ud fra en fokusering på det givne målsprog. Man kan derfor spørge, om det overhovedet giver mening at samle alle enkeltsprogene i fællesbegrebet fremmedsprog. Det er min opfattelse, at det ikke alene er muligt, men i mange henseender også klagende, fordi der ved denne fokusforskydning fra enkeltsprog til fremmedsprog lægges øges vægt på ligheder mellem sprogene frem for forskelle, ikke blot lingvistisk set med hensyn til ordforråd og grammatik, men også pædagogisk, fx hvad angår sprogsyn, undervisningsformer og materialeudformning. Lighedstræk afspejles da også på flere områder i fremmedsprogundervisningens lærebøger; det gælder fx naturmetodens fremmarch omkring midten af 1900-tallet og den kommunikative bølge fra omkring 1970.

Ved 1975-lovens bestemmelser fik fællesbegrebet fremmedsprog stor indflydelse. De fagmål, læseplaner og undervisningsvejledninger, der blev udformet til engelsk, tysk, fransk og latin, blev publiceret i et fælles faghæfte *Fremmedsprog*, og bestemmelserne fik i det omfang, det var gørligt, parallel ordlyd. Det samme gjaldt prøvekravene. Denne opprioritering af fællestrækkene i fremmedsprogundervisningen skete bl.a. for at styrke kommunikative læringsformer. Med 1993-lovens bestemmelser fik de enkelte sprogs særpræg mere plads, og ikke alene blev der udarbejdet et hæfte for hvert af de fire sprog, men også for henholdsvis hverdagstysk, hverdagsfransk og spansk. Bestræbelserne på at anlægge en ensartet synsvinkel på sprogfagene er dog stadig synlige i fx prøvekrav og -former ved folkeskolens afsluttende prøver.

Fremmedsprogundervisningens milesten

Fremmedsprogundervisningens historie er et vidnesbyrd om, at beslutningstagerne til enhver tid har søgt at imødekomme tidens behov for fremmedsproglig kompetence hos borgerne; man underviste således i latin som 1. fremmedsprog, da dette sprog var akademisk kommunikationssprog, og elevgruppen alene sigtede mod akademiske stillinger. Historien har derfor heller aldrig været lineær, jf. bl.a. det tyske sprogs stilling i midten af 1700-tallet, hvor 20-25 pct. af Københavns befolkning havde tysk som dagligt hjemmesprog, sammenholdt med situationen i de første årtier efter 2. Verdenskrig. Et tilsvarende eksempel fra de seneste årtier er det engelske sprogs stadig stærkere dominans som kommunikationssprog på verdensplan på bekostning af bl.a. fransk.

I nedenstående tidstavle er udvalgt nogle tidspunkter inden for den periode, hvor man kan tale om en formaliseret fremmedsprogundervisning. Andre tidspunkter og aktiviteter kunne også være medtaget, men det foreliggende udvalg afspejler personlige væsentlighedskriterier. Er man interesseret i uddybende læsning, henvises bl.a. til antologien *Fremmedsprog i den danske skole*, udgivet af Dansk Skolemuseum i anledning af sprogåret i 2001.¹⁾

Da fremmedsprogundervisningen indtil et godt stykke ind i 1900-tallet er tæt forbundet med gymnasiet, fylder sprogundervisningen i de højere skoler indtil 1937 da også ganske meget i den følgende oversigt.

Milesten i fremmedsprogundervisningens historie

Fra 1537	Med hjemmel i kirkeordinansen blev der oprettet latinskoler i alle købstæder, ofte med udspring i tidligere kirke- og klosterskoler, herunder katedralskoler. Af sprog undervistes der i latin og græsk og enkelte steder også i hebraisk.
1805-1809	Reform af latinskolerens faglige indhold med indførelse af bl.a. tysk og fransk, i enkelte tilfælde også engelsk.
Fra 2. halvdel af 1800-tallet	I pigeskolerne, der kendes fra 1790'erne og havde størst indflydelse i perioden 1845-1920, blev der lagt vægt på håndarbejde, religion og fremmedsprog, ikke mindst fransk.

1871	Latinskolenes to øverste klassetrin blev opdelt i en sproglig-historisk og en matematisk-naturvidenskabelig linje. Hebraisk bortfaldt, mens oldnordisk (afskaffet igen 1935) og svensk blev indført.
1876	I den københavnske folkeskole indførtes tysk i 7. klasse (afgangsklassen) for drenge; året efter også for piger.
1886	Filologen Otto Jespersen (1860-1943) stiftede en nordisk afdeling af reformbevægelsen Quousque tandem, der var forkæmper for en reform af fremmedsprogundervisningen med større vægt på kommunikative færdigheder.
1894	Ny læreruddannelseslov åbnede mulighed for undervisning i et fremmedsprog.
1903	Latinskolen blev erstattet af gymnasiet, og den nysproglige linje blev indført. I samme forbindelse oprettedes mellemskolen, og mange flere børn og unge fik kendskab til engelsk og tysk; hertil kom fransk i realklassen. Samtidig fik svensk og norsk plads i både mellemskole og gymnasium.
1930	Ny læreruddannelseslov gjorde ét fremmedsprog obligatorisk.
1937	En ny folkeskolelov indførte den eksamensfrie mellemskole som alternativ til eksamensmellemskolen. Fremmedsprogundervisningen omfattede tysk og engelsk (§ 19, stk. 3) og kunne foregå fra 7. klassetrin, under den såkaldte Københavnerordning med tilføjelse om, at her " <i>deltager kun de Børn, der efter Skolens Skøn kan have virkeligt Udbytte deraf, og hvis Forældre ønsker det.</i> "
1950'erne	Præliminæreksamen, der blev oprettet i 1881, opnåede i perioden indtil den landsbyordnede skoles afskaffelse i 1958 en vis udbredelse i byer i landdistrikterne. Eksamensbestemmelserne blev ajourført i 1944, hvorefter engelsk og tysk var obligatorisk, mens fransk og latin var tilvalgsfag. Præliminæreksamen med tre sprog var bl.a. adgangsgivende til stillinger i etaterne.
1958	Ved ændringer i folkeskoleloven bortfaldt bestemmelserne om den landsbyordnede skole. Fremmedsprogundervisningen var nu for alle uden geografiske skel. Sprogenes status fremgår af Den Blå Betænkning: " <i>De kommunale myndigheder kan efter loven frit vælge, om der i 6. skoleår skal begyndes med engelsk eller tysk...Men i øvrigt ønsker udvalget at pege på det formålstjenlige i, at man over hele landet vælger engelsk som første fremmedsprog, da en sådan ordning vil være af værdi ved flytning af elever fra en del af landet til en anden</i> " ²⁾ . 1. fremmedsprog blev ved samme lejlighed obligatorisk.
1970	Påbegyndelse af engelsk rykkes frem til 5. klassetrin i stedet for 6.

Fra 1974	I 1970'erne påbegyndte Europarådet beskrivelsen af tærskelniveauer i et europæisk unit-credit-system for voksne. Det første var A Threshold Level fra 1974. Derpå fulgte Un Niveau Seuil for fransk og Grundbausteine for tysk. Tærskelniveauer er nu udarbejdet på 25 europæiske sprog. Strukturen er på det seneste videreudviklet med et lettere niveau, Waystage, og et sværere, Vantage Level. Det kommunikative sprogsyn er udgangspunkt for arbejdet.
1975	Den næste folkeskolelov, 1975-loven, styrkede fremmedsprogundervisningen: Sprogenes rækkefølge blev lagt fast, således at engelsk var 1., tysk 2. og fransk 3. moderne fremmedsprog. Tysk i 7. klasse var på nippet til at blive obligatorisk, men et skift i 1974 på undervisningsministerposten førte til en sen ændring af lovforslaget, hvorved 2. fremmedsprog som tilbudsfag forblev et valgtilbud for eleverne. Også latin og fransk blev tilbudsfag, hvad der i praksis betød øget tilslutning til begge fag, især latin.
1980	Latin blev valgfag i 10. klasse i stedet for tilbudsfag på 9. klassetrin. Dette førte til en de facto-afskaffelse af faget, som i 1975-lovens første år ellers var blevet valgt af ca. 1/3 af alle elever på 9. klassetrin.
1991-2001	Europarådet fastlagde en fælleseuropæisk ramme for sprog, <i>A Common European Framework of Reference for Languages; Learning, Teaching and Assessment</i> , med en omfattende beskrivelse af indhold af og vilkår for læring af fremmedsprog. CEF'en ligger til grund for the European Language Portfolio i 1997.
1993	Igen en ny folkeskolelov; denne gang med tidligere påbegyndelse af engelsk fra 4. klassetrin. Nyt for henholdsvis 2. fremmedsprog (tilbudsfag fra 7. klasse) og 3. fremmedsprog (prøveforberedende valgfag fra 8. klasse) blev, at eleverne kan vælge mellem tysk og fransk. Latins placering forblev uændret valgfag på 10. klassetrin.
1994	I Europarådets regi oprettedes <i>European Centre of Modern Languages</i> (ECML); centret ligger i Graz i Østrig. ECML har til formål at videreudvikle fremmedsprogundervisningen i Europarådets lande gennem tværnational støtte til sprogprojekter og erfaringsformidling. ECML har p.t. 33 medlemslande, men ikke Danmark, hvad der i praksis betyder, at danske forskere og undervisere kan indgå i udenlandsk koordinerede projekter, men ikke selv tilrettelægge eller koordinere projekter.
1994	Ved en udmøntning af ministerbeføjelsen i folkeskolelovens § 9, stk. 6 til at fastsætte andre valgfag blev det muligt tillige at tilbyde ikke-prøveforberedende undervisning på 8.-10. klassetrin i bl.a. hverdagstysk, hverdagsfransk, spansk og almindelige indvandrersprog.

1997	Europarådet introducerede the <i>European Language Portfolio</i> (ELP) som blev afprøvet i en række lande i de følgende år. ELP'en, der består af et pas eller standpunktsbevis, en biografi, dvs. en oversigt over gennemførte sproglige aktiviteter og en mappe med udvalgte arbejder dokumenterer en persons standpunkt i et givet europæisk sprog. Nationale versioner af ELP'en skal godkendes af Europarådet for at være internationalt gældende. Der findes p.t. ikke en officiel dansk version.
2003	Ændringer i folkeskoleloven indebærer for sprogfagene vedkommende, at engelsk påbegyndes på 3. klassetrin, og det samlede undervisningsforløb forøges med to lektioner.

Hvad siger så et samlet kig i bakspejlet på 1900-tallets fremmedsprogsundervisning? Fandt man genveje til at lade flere elever lære fremmedsprog? Til at lade den enkelte elev lære flere fremmedsprog? Til at lære dem bedre? Og på en lettere måde?

Plussiden først: Blandt de væsentlige fremskridt, fremmedsprogsundervisningen nåede i 1900-tallet, kan nævnes ændret fokus fra litterært sprog til brugssprog, erkendelsen af grammatik som et hjælpemiddel til god sproglig udtryksform og ikke et mål i sig selv, inddragelse af autentisk tale til støtte for tilegnelsen af forståelig udtale og intonation samt fokus på sproglige strategier til støtte for den videre sprogtilegnelse.

Nogle forventede genveje viste sig ved afprøvning i praksis i stedet at være vildveje. Det gælder fx den imitative metode, der kan have fordele i begynderundervisning af unge børn, men viser sig utilstrækkelig efter begyndertrinnet. Imitation og gentagelse havde stor vægt i den behavioristisk inspirerede programmerede grammatik, som i slutningen af 1960'erne prægede fx undervisningsprogrammer til brug i sproglaboratorier. Men sproglaboratoriernes drill-øvelser og styrede dialog måtte som bekendt vige for klassesamtalen, som man trods strukturel stivhed og forudsigelighed alligevel måtte erkende indebar flere kommunikative muligheder.

Internationaliseringens sproglige forudsætninger

Vi lever i en internationaliseringstid, hvor kendskab til fremmedsprog er en nødvendighed. Har man ikke det, opleves det som en næsten uoverstigelig barriere. Via min involvering i tværnationale skoleprojekter har jeg således kunnet konstatere, at fremmedsprogsundervisere oftere end lærere med anden faglig baggrund indgår i tværnationale projekter.³⁾ For sidstnævnte er det givetvis ikke lysten, der mangler, men man holder sig tilbage på grund af svigtende tiltro til egne evner til at kommunikere på et fremmedsprog. Manglende kendskab til fremmedsprog udgør en alvorlig hæmsko for den enkeltes udfoldelsesmuligheder i internationalt samarbejde.

Fremmedsprogs betydning som forudsætning for internationalt samarbejde ligger også til grund for Europarådets og EU-kommissionens systema-

tiske fremmedsprogsundervisningsarbejde de seneste 40 år. Europarådets mangeårige arbejde med konkretisering af tærskelniveauer vidner herom. Rådets senere initiativ, *A Common European Framework of Reference*, har således sat uddannelsespolitiske spor ved at tilbyde et fælleseuropæisk grundlag for målfastsættelse for fremmedsprogsundervisning på nationalt, regionalt og europæisk plan.

Endnu et væsentligt tiltag for fremmedsprogsforskningen og dens pædagogiske udmøntning, var etableringen af *the European Centre for Modern Languages*, ECML. Centret blev oprettet i kølvandet på Berlinmurens fald som en støtte til udvikling af europæisk fremmedsprogsundervisning gennem samarbejdsprojekter mellem tidligere østbloklande og vesteuropæiske lande. ECML er nu i gang med sin anden projektrunde, og det må med undren konstateres, at Danmark endnu ikke har fundet anledning til at tilslutte sig kredsen af ECML's nu 33 europæiske medlemslande.

Dagens Danmark kan ikke anskue sit uddannelsessystem alene som en national foreteelse. Internationalisering spiller en stadig større rolle, både politisk og kulturelt. Konkurrenceparametre presser sig på og understreger behovet for at kunne fremmedsprog. På baggrund heraf er det bekymrende, at det store flertal af danske børn og unge i det grundlæggende uddannelsessystem kun får lov at møde to fremmedsprog. I mange af verdens mindre privilegerede lande har man større forventninger til elevernes læringskapacitet. Eksempelvis må man i et land som Zimbabwe for at kunne begå sig mindst kunne tale sprogene shona, ndebele, swahili og engelsk. Situationen bedres ikke af, at dansk, til forskel fra sprog som engelsk og fransk, ikke er brugbart som lingua franca.

Er sarthed da begrundelsen for, at uddannelsessystemet ikke tør lade danske børn og unge møde mere end ét obligatorisk sprog i folkeskolen? Som påvist af den amerikanske psykolog Robert Rosenthal har forventninger tendens til at gå i opfyldelse, uanset om de er høje eller lave. Hvorfor har vi egentlig så lave forventninger til danske børns og unges fremmedsprogstilegnelse?

Styrket faglighed = testning?

Folkeskolens nye fælles mål er tænkt som et redskab til undervisningens opkvalificering ved fastsættelse af præcise retningslinjer for, hvad de fleste elever forventes at kunne på et givet tidspunkt i undervisningsforløbet.

At en opkvalificering af fremmedsprogsundervisningen er tiltrængt, ses bl.a. af den undersøgelse af folkeskolens engelskundervisning, som Evalueringsinstitutet for nylig har gennemført. Her sættes elevernes resultater i relation til trinmålene for 9. klasse. Undersøgelsen viser bl.a., at sprog og sprogbrug ikke vægtes højt nok i den ofte klassebaserede og lærerstyrede undervisning, hvor dansk i øvrigt spiller en fremtrædende rolle. Eleverne står stærkest i læsefærdighed, mens deres rigtighedsscore i opgaver, der afspejler formelle færdigheder og sprogproduktion, er under 50 pct.

Resultatet kan således næppe betegnes som imponerende, og så gælder evalueringen endda engelsk – måske er vi ikke så gode til engelsk, som vi selv tror? Men hvordan står det så ikke til inden for de andre fremmedsprog?

**Uddannelse 1
2004**

- 3 Reformen og traditioner i gymnasiets fysikundervisning**
Karin Beyer
- 13 Hvad er historisk paratviden?**
Keld Grønder-Hansen
- 22 Historie er ikke, hvad det var engang**
Kirsten Augustesen
- 30 Fremmedsprogene i folkeskolen**
Signe Holm-Larsen
- 40 Undervisning i fremmedsprog i gymnasiet**
Dorthe Frøstrup
- 47 Indsigtens klarhed og glæde**
Simon Laursen
- 56 Geografi**
Bent A. H. Valeur

Undervisningsministeriets Tidsskrift
Uddannelse

Fagenes historie